

Vervolging van roofvogels in Nederland in 2000

Rob G. Bijlsma, Hans van Kuik, Jan Schipperijn en Pedro Zoun

Roofvogelvervolging vond ook in 2000 veelvuldig plaats. Plaatselijk lijkt het zelfs een georkestreerde vernietiging in te houden, in het bijzonder in weidevogelgebieden in Friesland. Hier wordt de weidevogeltreurnis in de schoenen van roofvogels, kraaien en vossen geschoven.

In dit overzicht zijn door mensen veroorzaakte sterfte en vervolging verwerkt, zoals gemeld via de meldingsformulieren voor dode roofvogels (WRN), nestkaarten (WRN en SOVON) en bij Algemene Inspectie Dienst, Politie en ID-Lelystad.

Werkwijze

Vergiftiging en afschot werden op gestandaardiseerde wijze door ID-Lelystad onderzocht. De eerste onderzoeksstap omvat sectie, in een aantal gevallen aangevuld met röntgenologisch en/of microbiologisch onderzoek. Macroscopisch onderzoek aan krop en maaginhoud is van belang bij het vaststellen van vergiftiging en het opsporen van de mogelijke bron en toedracht. Aanwezige hagelkorrels of kogels worden uit het kadaver verwijderd en verzameld als bewijsmateriaal en/of voor eventueel onderzoek op lood.

De tweede onderzoeksstap omvat chemisch-toxicologisch onderzoek. Op basis van de anamnese en de bevindingen van de eerste onderzoeksstap worden inzendingen aangemerkt voor vervolgonderzoek (Zoun 2000).

De verstoring van roofvogelnesten wordt bijgehouden door de nestcontroleurs. Er wordt goed gekeken naar klimsporen, afgebroken takken, hagelsporen, schade aan eieren, en andere vreemde zaken. Dit wordt apart op de nestkaart vermeld. Het moge duidelijk zijn dat lang niet alle opzettelijke verstoringen als zodanig worden herkend. Het bekende topje van de ijsberg...

Vervolging in Nederland

Vergiftiging

In Tabel 1 zijn nagekomen analyses over 1999 eveneens verdisconteerd. In 2000 was het aantal gevallen van vergiftiging beperkt, met 3 van 33 meldingen in november-december, de overige in januari-april. Het is bij uitstek een voorjaarsfenomeen. Op 15 januari 2001 waren alle zendingen verwerkt (P.E.F. Zoun, ID-Lelystad).

De verspreiding van vergiftigingen kende een zwaartepunt in Noord-Nederland. We weten niet of dat reëel is, omdat deze regio traditioneel beter wordt uitgekamd op

overtredingen dan de rest van het land. Beruchte plekken in 2000 waren Makkinga, Haule, Surhuisterveen (Friesland), Loon, Barger-Oosterveld, Balinge, Bruntinge, Sleenerzand, Veenhuizen, Zuidlaren, Roderesch (Drenthe), Deurningen, Den Ham, Tubbergen, Bathmen, Ambt Delden, Zutphen, Bentelo, Enschede (Overijssel), Kuinderbos in de Noordoostpolder, Veghel en Son en Breugel (Noord-Brabant). Een aantal van deze locaties hebben ook in eerdere overzichten gefigureerd (Figuur 1). De op naam gebrachte gifsoorten waren (in volgorde van frequentie): 22x parathion, 5x aldicarb, 3x strychnine, 1x alfachloralose, 1x carbofuran en 1x granulaat. In uitgelegd aas werd eveneens overwegend parathion (7x) en aldicarb (6x) aangehouden, daarnaast carbofuran (1x) en strychnine (1x). Als aas werden de volgende dieren gebruikt: 5x duif, 2x mol, 2x kip/haan, 2x ekster, 1x merel, 1x kauw, 1x Vlaamse gaai en 1x vis.

Tabel 1. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 1975-2000 (bronnen: ID-Lelystad, WRN, tot eind december 2000). Gegevens over 1999 aangepast voor nagekomen meldingen (cf. Bijlsma *et al.* 2000). *Causes of death of raptors in The Netherlands in 1975-2000 (sources: ID-Lelystad, WRN). Data of 1999 augmented with delayed analyses and nest cards not yet included in Bijlsma et al. 2000).*

Doodsoorzaak <i>Cause of death</i>	Gif <i>Poison</i>	Klem/doodslag <i>Trap/killed</i>	Afschot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>
1975-88	621	2	69	145
1989	21	?	?	?
1990	20	?	?	?
1991	61	?	?	?
1992	76	0	5	?
1993	33	2	7	?
1994	13	2	6	26
1995	65	4	13	9
1996	106	9	18	139
1997	176	10	13	62
1998	91	0	7	105
1999	80	4	4	118
2000	33	2	5	129

De meeste meldingen hadden betrekking op Buizerd (aaseter, dus kwetsbaar, en verreweg de talrijkste roofvogel in Nederland) en Havik (doelwit van gerichte acties in verband met vermeende schadelijkheid). Dit bevestigt het beeld zoals we dat uit voorafgaande jaren kenden. Vanaf 1997 loopt het aantal vergiftigingsgevallen echter terug (Tabel 1). In hoeverre dat reëel is, is onbekend. Er bestaat geen gestandaardiseerd systeem waarmee vergiftigingen kunnen worden bijgehouden; toeval, tijdsbesteding en ervaring van veldwaarnemers spelen een belangrijke rol bij het vinden van vergiftigde roofvogels.

Tabel 2. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 2000 (onderzoek tot eind december 2000). *Causes of death of raptors, inflicted by humans in The Netherlands in 2000 (analysed through late December 2000).*

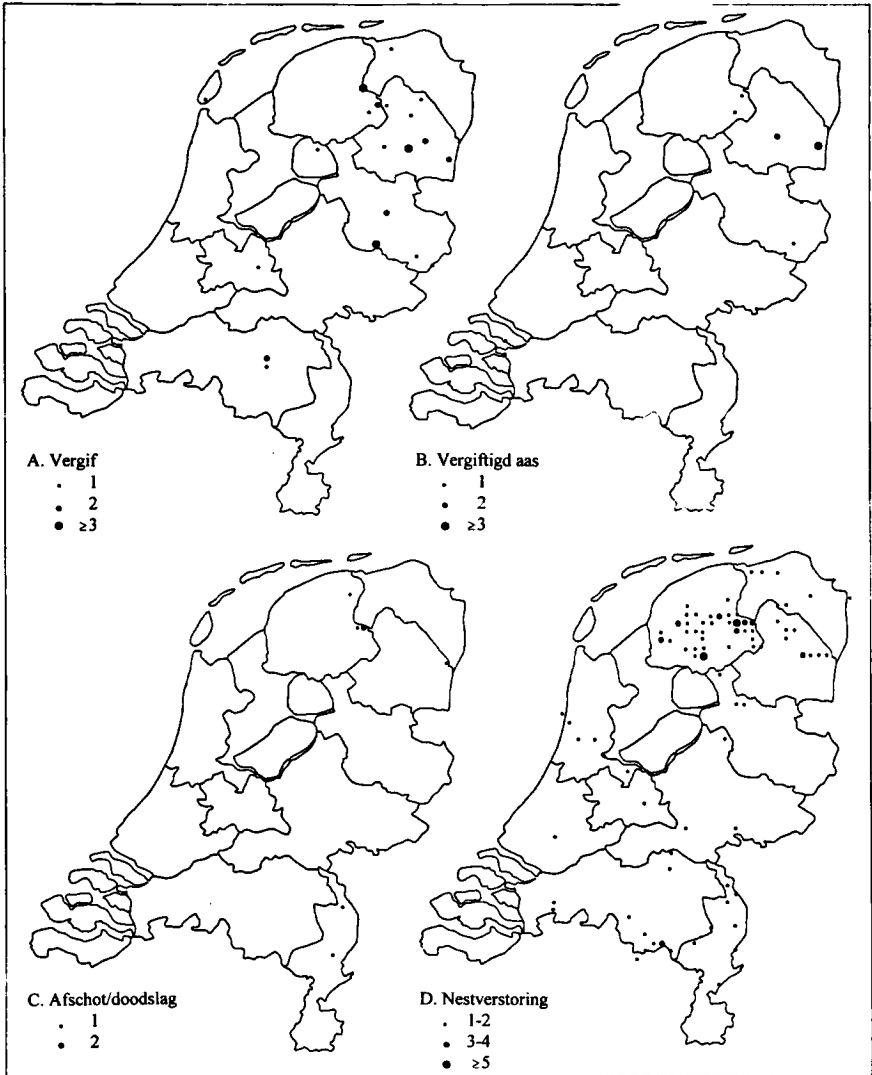
Soort <i>Species</i>	Gif <i>Poison</i>	Klem/kooi <i>Trap</i>	Afschot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	1	0	0	6
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	9	1	0	40
Sperwer <i>A. nisus</i>	1	0	0	6
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	22	1	5	70
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	0	0	0	7
Totaal <i>Total</i>	33	2	5	129

Foto. Adulte Havik in veenweidegebied bij Amsterdam, Rijperdwarsweg, 1 april 2000 (Nirk Zijlmans). Tegenwoordig een normaal verschijnsel. *Presently a common sight, adult Goshawk in open farmland in the peat district of the western Netherlands.*

Afschot en vangkooi

Incidenteel worden nog steeds roofvogels als geschoten of afgemaakt via vangkooi doorgegeven. Dit is vermoedelijk slechts een flinter van de werkelijkheid. Alleen al in Friesland werd bij nauwgezet onderzoek naar nesten van roofvogels in het Koningsdiep (Wijnjewoude, Ureterp, Waskemeer) in tenminste acht nesten oude en verse hagel aangetroffen (J. Roosma). In deze regio mislukken constant nesten van Buizerd, Havik, Torenvalk en Ransuil. Schoten (gehoord door nestcontroleurs of omwonenden) konden vaak worden herleid tot mislukte nesten met recente hagelinslag. Indien lokale jachthouders hierop worden aangesproken, verschuilen ze zich achter afschot van kraaien. Dat maakt het overigens niet minder illegaal.

Figuur 1. Kwantitatieve verspreiding (5x5 km-blokken) van (A) vergiftigde roofvogels, (B) vergiftigd aas, (C) geschoten en geklemde/afgemaakte roofvogels en (D) nestverstoringen in Nederland in 2000. *Quantitative distribution (5x5 km) of (A) poisoned raptors, (B) poisoned bait, (C) shot and trapped/killed raptors, and (D) deliberately disturbed nests as recorded in The Netherlands in 2000.*

Nestverstoring

Voor zover geregistreerd is dit tegenwoordig de methode om roofvogels aan te pakken. Omgerekend naar het aantal per soort ingeleverde nestkaarten werd 0.7% van de Torenvalken moedwillig verstoord, 1.2% van de Sperwers, 2.5% van de Bruine Kiekendieven, 4.1% van de Buizerds en 6.6% van de Haviken. Mocht deze steekproef maatgevend voor de Nederlandse situatie als geheel (en dat is gezien de ruime spreiding van nestkaarten over het land aannemelijk), dan zouden er in 2000 minimaal 568 roofvogelnesten moedwillig zijn verstoord. Dit is een conservatieve schatting, omdat het grote aantal mislukte nesten onder verdachte omstandigheden (maar zonder bewijs) hierbij niet is inbegrepen.

Figuur 1 laat zien dat met name de situatie in Friesland alarmerend is. Met de jaren wordt duidelijker wat er hier aan de hand is. Alleen al in het gebied rond Bakkeveen (c. 8500 ha) werden de afgelopen zeven jaar 175 nestverstoringen geconstateerd door J. Roosma en C. de Vries; dit komt neer op rond de 30% van alle nesten van Haviken en Buizerds per jaar. Eenzelfde verhaal geldt voor de omgeving van Joure, waar A. Bles in 2000 nestvernielingen bij 4 Haviken en 11 Buizerds aantoonde. De tactiek bestaat hier uit schudden van eieren (eigeeel door hele ei heen) en doorprikken van eieren met een naald, naast de meer traditionele methoden als uithalen van het legsel en rammen tegen de nestboom. In Centraal Friesland werden bovendien op veel plekken in werkgebieden van BFVW-afdelingen (Bond van Friese Vogelwachters) kraaienvangkooien gevonden, eenmaal zelfs onder het nest van een Buizerd (Riemertsma). In de streek tussen Sneek en Drachten (Terhorne-Akkrum-Tijnje) mislukten eveneens opvallend veel nesten, vaak aantoonbaar door mensen (beklommen, uitgehaald, eieren doorgeprikt): 3 van 12 Haviken, 46 van 82 Buizerds en 8 van 33 Bruine Kiekendieven (R. Kleefstra, J. van der Sluis). Dit betreft drie goed onderzochte regio's in Friesland die alle hetzelfde beeld te zien geven! Wat dan te denken van de gebieden die minder nauwkeurig zijn bekeken?

Discussie

Friese weidevogelbeschermers contra roofvogels

Hoewel we van niet alle streken in Nederland evenveel weten, kunnen we op grond van de bevindingen van de laatste jaren concluderen dat in ieder geval Friesland een status aparte inneemt. Dat wisten we al met de raaptijd van Kievitseieren. Naar nu blijkt is de grootscheepse vervolging van roofvogels in deze provincie gekoppeld aan weidevogelbescherming, al dan niet in kongsi met plaatselijke jeugd en jagers. Ongetwijfeld zullen er talloze weidevogelbeschermers zijn die van de roofvogels afblijven (of zelfs waarderen!), toch vrezen we dat de onderlinge cohesie ten aanzien van rooftuig groter is dan ze zelf *en plein public* zullen toegeven. Enig grasduinen door lokale en regionale kranten en tijdschriften is voldoende om de teneur te vatten. De uitspraken die roofvogelaars tijdens hun veldwerk optekenen uit de monden van

de weidevogelaars liegen er evenmin om. En blijkens de bevindingen in het veld blijft het niet bij praatjes. Naarmate de toestand van de weidevogels nijpender wordt, worden de acties van weidevogelzeloten desperater. Alles is blijkbaar gerechtvaardigd om de weidevogels te 'redden', ook roofvogelvervolging.

In de rest van het land, waar ook weidevogels worden beschermd (evenmin erg succesvol), hebben we van zo'n houding weinig bespeurd. Natuurlijk lopen daar ook rouwdouwers tussen die 'zeker' weten dat rooftuig verantwoordelijk is voor de treurige staat waarin weidevogels verkeren. Van een grootschalige roofvogelvervolging zoals op vele plaatsen in Friesland is hier echter geen sprake. Als er hier vervolging plaatsvindt, dan veelal op meer traditionele gronden (voedselconcurrenten van jagers, postduifliehebbers, jongen uithalen voor illegale valkerij, collectie eieren aanleggen, vandalisme).

Kleinwildjacht en roofvogels

Een recent onderzoek van De Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren bevestigde onze aanwijzingen dat er op veel plaatsen in Nederland op grote schaal Fazanten worden gekweekt en uitgezet voor de jacht (Dobbe 2000). Hoewel het uitzetten van Fazanten voor de jacht is verboden sinds de vroege jaren negentig (Bijlsma *et al.* 2001), lijdt het geen twijfel dat een jaarlijks afschotcijfer van 250.000 Fazanten alleen kan worden gehaald indien grote aantallen Fazanten voorafgaande aan de opening van de jacht in oktober worden uitgezet; volgens de Dierenbescherming zou dat om minstens 150.000 exemplaren gaan. De stand van de Fazant is de afgelopen decennia drastisch gekelderd in het voetspoor van landschappelijke veranderingen en het verbod op uitzetten van gekweekte Fazanten (Bijlsma *et al.* 2001). De door Dierenbescherming opgespoorde fazanterieën bevonden zich op grote landgoederen, onder meer in de Gelderse Vallei, de Achterhoek, Twente, in het Langbroekgebied ten zuiden van Utrecht en in de Hoekse Waard. Van deze streken worden alleen delen van de Achterhoek door roofvogelaars onder de loep genomen; de vervolging lijkt hier mee te vallen. Het zou interessant (en wenselijk) zijn eens wat beter te kijken in de Gelderse Vallei en Twente; vooral uit Twente bereiken ons geregeld geruchten die wijzen op vervolging (R. Steentjes). Probleem is dat veel van deze activiteiten zich afspelen op landgoederen die voor publiek niet of beperkt toegankelijk zijn. Het toezicht op dergelijke landgoederen is in handen van jachtopzichters die -naar het onderzoek van Dierenbescherming duidelijk maakte- een hoofdrol spelen in de illegale activiteiten rond Fazanten. Een hartelijk welkom zal de roofvogelaars daar dus niet ten deel vallen!

Valkerij en roofvogels

Met de nieuwe Flora- en Faunawet zal het makkelijker worden om roofvogels te houden. De vraag naar roofvogels zal stijgen. Van de in Nederland voorkomende roofvogelsoorten staan alleen Havik en Slechtvalk als jachtvogel ter beschikking; dit

verklaart ook de wildgroei in gebruik van buiten-Europese soorten en hybride valken. Op een aantal plekken in het land verdwijnen met regelmatig jonge Haviken van nesten. Noord-Brabant is in dit verband berucht. Maar ook een territorium in het Rijk van Nijmegen vertoont een klassiek beeld (G. Müskens): waarschijnlijk uitgehaald in 1995 (eik door derden beklommen met 1-puntige klimijzers), in 1996 4 jongen geringd en uitgevlogen, in 1997 nestboom door derden beklommen en 1 jong geringd en uitgevlogen (overige waarschijnlijk uitgehaald), in 1998 4 jongen geringd en uitgevlogen (nestboom zeer lastig te beklommen), in 1999 4 jongen geringd en uitgevlogen en in 2000 beklommen met 1-puntige klimijzers en jongen waarschijnlijk uitgehaald. Het moment van uithalen viel telkens in de eerste levensweek van de jongen, zoals dat ook van Noord-Brabant bekend is (H. van Lieshout). Een kenmerkend geval is hier het Leenderbos bij Valkenswaard, waar in 2000 slechts 2 van de 8 haviksnesten jongen opleverden; de overige nesten werden voortijdig leeggehaald, al was dat niet altijd als zodanig vast te stellen (S. Deuzeman). Dit gebied is al >10 jaar het domein van nestverstoorders, waarschijnlijk gerelateerd aan het uitbroeden of opfokken van geroofde eieren of jongen (W. Beeren, R.G. Bijlsma, S. Deuzeman, W. Witteveen). Vermoedelijk heeft dit te maken met het aanleggen van een vaste voeding, zodat het lijkt alsof de jongen in gevangenschap zijn gekweekt. Gezien de moeilijkheidsgraad van het fokken met Haviken in gevangenschap lijkt het onvermijdelijk dat de toenemende vraag naar Haviken in het kielzog van de veranderde wetgeving zal leiden tot een hogere frequentie van uithalen (zie ook het verhaal van Peer Busink in deze Takkeling).

Summary: Raptor persecution in The Netherlands in 2000

Poisoning incidents (n=33), shooting (n=5), trapping and killing (n=2) and deliberate disturbance of nests (129x) were recorded throughout The Netherlands but particularly in the northern province of Friesland (Fig. 1). This concentration is partly biased given the input of field workers to trace raptor persecution. Over the years, however, it has become increasingly clear that nest disturbances in Friesland are a well-orchestrated phenomenon, involving the combined efforts of hunters, farmers, collectors of Lapwing eggs (a local cult, concentrated in March and early April; these people are very much opposed to other people/animals taking Lapwings or their eggs) and egg-collecting kids. Raptors, crows and red foxes are blamed for the poor vicissitudes of meadow birds in The Netherlands, including Friesland. This idea is firmly rooted in the minds of local people, leading to an increase in raptor persecution. In Friesland, nests of raptors are shot at, eggs taken or punctured and full-grown birds captured and killed. Such intensive raptor persecution is more localized in the rest of the country, and then normally related to estates where pheasants are raised for hunting (a practice outlawed in the early 1990s) and individual hunters or pigeon fanciers. Poisoned baits are used to eliminate raptors. In

2000 raptors were mainly poisoned with parathion (22x) and aldicarb (5x), but also with strychnine (3x), alpha-chloralose (1x) and carbofuran (1x). Another threat is emerging in the footsteps of the liberalisation of keeping raptors in captivity. There are indications that the increasing demand leads to an increase in the taking of nestlings from nests of wild pairs.

Literatuur

- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Schaarse en algemene vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij, Haarlem/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 2000. Roofvogelvervolging in Nederland in 1999. De Takkeling 8: 52-59.
- Dobbe J. (red.) 2000. Levende schietschijven: zwartboek over de fazantenjacht. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, Den Haag.
- Zoun P.E.F. 2000. Onderzoek naar de doodsoorzaken van wilde fauna ten behoeve van het opsporen van wetsovertredingen. Verslag over 1998. ID-Lelystad Rapport no. H99-2511. ID-Lelystad, Lelystad.

Adressen:

RGB: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse.

HvK: Finkewei 4, 8723 DB Koudum.

JS: Hullenweg 29, 9301 ZD Roden.

PZ (ID-Lelystad): Postbus 65, 8200 AB Lelystad.

Tekening: Ronald de Zeeuw